

letisztázni, mert a megfigyelt munkára, az elmondott szavakra még jól visszaemlékezve, pontosabb munkát tudunk végezni. A letisztázott, részletes alapgyűjtésemet feltétlenül kivittem a Pusztára, és felolvastam az adatközlőnek. Megjegyzéseit figyelembe vettem, és bedolgoztam a gyűjtésembe. A témát még 3—4 helyen felgyűjtöttem, de már nem olyan részletesen. A letisztázott gyűjtéseket legalább 1—2 helyen felolvastam. Ezután hamarosan sort kerítettem a legépelésükre. A gyűjtéseimet mindig én gépeltem, két ujjal. Eleinte a gépelés formáival nemigen törődtem, de hamarosan beláttam, hogy a gyűjtés legépelését is kifizetődő szabályos, szabványos formában elvégezni. A gyűjtéseket annyi példányban gépeljük, amennyit a gépünk elbír: én mindig 4 példányban gépeltem. A gyűjtésemet kemény lapok közé, vagy félkemény iratgyűjtőbe helyeztem el. A gyűjtéseimet a következő intézményekben helyeztem el, ahol a kutatók rendelkezésére áll:

Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest

Békés megyei Levéltár, Gyula és a

Szántó Kovács Múzeum Adattára.

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára 1977. évi március hó 14-én kelt kimutatása szerint a jelzett időpontig az Adattár 74 gyűjtésemet őrzi, amelynek terjedelme 3746 gépelt oldal. A Békés megyei Levéltárban 69 gyűjtésem van elhelyezve. Az orosházi múzeum adattárában 115 gyűjtésem található, amelynek terjedelme 5315 gépelt oldalra rúg. 10 éven keresztül évente egy-egy gyűjtést küldtem be a Magyar Tudományos Akadémiának, azért, hogy vidéken élve, az elparlagiasodást elkerüljem. Pályamunkáim általában ösztöndíj-prémiumban is részesültek.

A díjazott tanulmányaim közül csak azokat sorolom fel, amelyeknek a kíséző irata a kezemben van:

1. MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya 17 428/II/DM/1953. 1955. XII. 22. „Az utolsó működő szárazmalom”. III. díj.:1000 Ft.
2. MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya 15 562/II/Dm/1958. 1958. VI. 11. „Lakodalmas kulcsoskalács sütése Orosházán és környékén” 1000 Ft.
3. MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya 10 729/1962—1. 1962. XII. 18. „Aratás és hordás Orosházán”. 1000 Ft.

4. Akikkel a tudást megosztottam

Az orosházi múzeum „műhelyében” több szakember nevelkedett fel

Úgy az 1960-as évek tájékán a múzeum barátai közül azok, akik az évkönyveinkben publikáltak, egymás közt mondogatni kezdték, hogy ők az orosházi múzeum „Műhelyében” dolgoznak, oda tartoznak. Eleinte mosolyogtunk rajta, de bebizonyosodott, hogy van alapja a szóbeszédnek. A múzeumunk köré csoportosultak egy része a kiadványainkon felnőve, ismert

szakemberekké vált, nem egy közülük országos hírnévre tett szert. Nekem nem sok szerepem volt ennek az örvendetes folyamatnak a létrehozásában, mindössze csak annyi, hogy tanulmány írása közben magam is rájőve az alkotás boldogságára, igyekeztem azt minél több emberrel megosztani. De nem is tehettem mást, mert kényszerhelyzetben voltam. Ugyanis mindenképpen egy nagyobb alkotást szerettem volna létrehozni, mindenáron egy szakkönyvet szerettem volna írni. Igen ám, de a tapasztalatom és a tudásom egyelőre még nem volt elegendő, s meg kellett elégednem az évkönyvek szerkesztésével, amelybe persze én is mindig elhelyeztem egy-egy tanulmányomat. Állítom és hirdetem, hogy a szükség, a kényszer a legjobb tanítómester. Ha évkönyvet akartam szerkeszteni, akkor azt a szerzőtársak munkáival kellett megtölteni, s ha nem voltak, nevelnem kellett őket. Így aztán sorjában megszülettek az évkönyveink. Idők folyamán így vettek körül engem az én Kedves Munkatársaim. Az az igazság, hogy néhányan — hál' Istennek — messze maguk mögött hagyták tanítómesterüket. Balassa Iván így ír az általam fent elmondottakról az *Ethnographia* 1966. évi 3. számában az „Orosháza néprajza” ismertetése során: „A kötet eredményei között nem hallgathatom el azt sem, hogy Orosházán egy kis néprajzi kategória nőtt fel eközben. Ennek tagjai ma már eljutottak a részletes és alapos leírásig, remélhető, hogy magasabb szint elérésére is törekedni fognak.” Igaza lett Balassa Ivánnak, mert a monográfiában és a későbbi munkában olyan aktív „műhelytagjaink” tevékenykedtek, mint: Szabó Ferenc, Hajdú Mihály, Szei Tibor, Gulyás Mihály, Koszorus Oszkár, Koppány János, családom tagjai: Nagy Márta, Nagy Anikó, Nagy Zoltán és Nagy Gyuláné Verasztó Erzsébet, valamint az orosházi önéletíró parasztok csoportja.

Szabó Ferenc már gimnazista korában a múzeum igazi barátja volt. A minden iránt érdeklődő fiatalember az Országos Tanulmányi Versenyen történelemből az első helyet szerezte meg. A szegedi egyetemen Bálint Sándor professzor tanítványa lett. Mint tanárjelölt, minden évkönyvben egy-egy tanulmánnyal szerepelt. Néprajzból doktorált. Rövid ideig a szarvasi gimnáziumban tanított, majd a Szegedi Levéltár dolgozója lett. Szombatonként hazajárva, sohasem kerülte el a múzeumot. Az íróasztalomon egy árkuspapír várta, teleírva megbeszélőnivalókkal. Ugyanis akkor szerkesztettem az orosházi monográfiát és az egy hét alatt összegyűlt problémákat megbeszéltük. Így mindketten megtanultunk tanulmánykötetet szerkeszteni. Ezen kívül a tudományos kutatás szervezését, összefogását is elsajátította. Rövidesen mindkettőt kamatoztatta is: átvette a Békés megyei Levéltár vezetését és a megye határain túlmutató tanulmányköteteket szerkesztett. A következő monográfia-címek jelzik munkásságát: *Vésztő története*, *Mezőberény története*, *Gyomai tanulmányok*, *Békés megye 1944—1945-ben*, *A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcói*. 1967 óta a Békési Élet egyik szerkesztője. Pár esztendeje megyei múzeumigazgató.

Hajdú Mihállyal való barátságunk is régi keletű. A fiatal tanyai tanító gyakran megfordult nálunk. Látva évkönyveink sikerét, egyszer közölte ve-

lem, hogy szeretne velünk együtt dolgozni. Első munkája a méhészetéről szólt, s nemcsak pályadíjat nyert vele, hanem közöltem is évkönyvünkben. Munkájának egyik részlete 1972-ben megjelent egy budapesti nyelvészeti folyóiratban „Az orosházi méhészkedés szakszókincse” címmel. További fejlődését kissé részletesebben világítom meg. Az „Orosháza néprajza” kötetét szerkesztettem. Az egyes fejezetek írására illusztris kutatókat kértem fel, az „Állattartás” megírására azonban nem akadt szerző. Eszembe jutott, hogy van három parasztszármazású barátom: Hajdú Mihály tanár, Gulyás Mihály állatorvos és Szabó Mihály egyetemi hallgató, orvosnövendék. Mindhármat megnyertem a következő évkönyvünkben elhelyezendő, az állattartással kapcsolatos egy-egy téma kidolgozására. Úgy gondoltam, amennyiben munkájuk sikerül, velük fogom megírni a készülő Orosháza néprajzának „Állattartás” című fejezetét. De azt is értésükre adtam, hogy mindkét esetben K. Kovács Péter neves néprajzos szakember lesz a lektor. Módszerem bevált. A néprajzi kötet egyik legjobban sikerült tanulmánya az „Állattartás”. Ezt bizonyítja az is, hogy Hajdú Mihály hamarosan doktorált is e témakörből. Természetesen, ezentúl az ő tanulmánya nélkül nem jelent meg kiadványunk. Majd néhány év múlva egy nyelvészeti témakörből megvédte kandidátusi értekezését. Magyar becézőnevek (1770—1970). (Bp., 1974.) — című kötet az első nagyszerű könyve. Társszerzője a „Magyar nyelvjárási olvasókönyv” (Bp., 1974.) című könyvnek. Nemrég jelent meg „A Csepel-sziget helynevei” (Bp., 1982.) című könyve. Az utóbbi évtizedben igen fontos nyelvtudományi kiadványsorozatokat szerkeszt kitűnően: Névtani Értesítő, Magyar csoportnyelvi dolgozatok, Magyar személynévi adattárak, Magyar névtani dolgozatok. Hajdú Mihály a felnövő magyar nyelvész-nemzedék egyik legeredményesebben dolgozó nevelője. Jelenleg a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszékének docense.

A hódmezővásárhelyi Szentí Tiborral a „Hagyományos földművelés a Vásárhelyi-pusztán” és a „Paraszti állattartás a Vásárhelyi -pusztán” című könyveimen keresztül ismerkedtem meg. Ezek nagy hatással voltak rá, és egy meglehangú gratuláló levelet írt. Levelében elmondta, hogy a vásárhelyi határban ő is gyűjti a parasztvilág emlékeit. Felvettem vele a kapcsolatot és leveleztünk egymással, biztattam anyagának feldolgozására. Majd egyszer felkeresett, és ekkor elmondtam neki mindazt, amit én a gyűjtéssel és feldolgozással kapcsolatban tudtam, tapasztaltam: mindazt, ami egy könyv megírásához szükséges. Ekkortájt a „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című kötetemen dolgoztam és elhatároztam, hogy lehetőséget adok fiatal barátomnak a könyvemben való szerepléshez. Így munkatársak lettünk. 1979-ben megjelent első könyve „A tanya” címmel, amellyel nagy szakmai sikert aratott. Amikor a parasztlektoraimat arra buzdítottam, hogy írják meg önéletrajzukat, Szentí Tibor a segítségünkre sietett. Részletes útmutatót írt arról, hogy az önéletrajók milyen szempontok szerint állítsák össze dolgozataikat. Tanácsaival segített a parasztokat, sőt Csizmadia Imre „Pirkadattól

delelőig” című nagysikerű könyvének megjelentetésében tevékenyen bábáskodott. Legutóbb e mű folytatásának, a „Delelőtől napnyugtáig” című könyvnek a megjelentetésén fáradozik. Ő maga jelenleg is több munkán dolgozik. Egészségügyi főiskolát végzett és a Hódmezővásárhelyi Városi Kórház dolgozója.

Az alma nem esik messze a fájától . . . az orosházi múzeumból indult el három gyermekem és a feleségem fejlődése is. Márta néprajzos pályára készülve az 1959-es évkönyvünk számára készítette el „Az orosházi Alvégi-temető szabadkéményes sírásóháza” című tanulmányát. A munka rangját Kerti Károly grafikusművész rajzai és Schiller Jenő remek fényképfelvételei emelik. A sors akaratából lányomból tanítónő lett, de a népművészet, a néprajz közel áll hozzá. A legfontosabb: hivatását nagyon szereti, igaz, növendékei szeretettel csüngnek rajta. — Anikó lányom pedig „A kihalt orosházi kismesterségek” című tanulmányával a II. helyezést érte el az Országos Tanulmányi Versenyen. Felvételi vizsgák nélkül vették fel a budapesti ELTE Régészeti Tanszékére, ahol régész-történész oklevelet szerzett. „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvem „Betyárhistóriák” fejezetének a szerzője. Részt vett a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum kereskedelem-történeti gyűjteményének szervezésében, amelynek tudományos főmunkatársa. Társ szerzője a „Kereskedelem története” című könyvnek, amely már 4. kiadásban jelent meg. A teáról, teázásról készült nyomdakész kézírata pedig kiadásra vár. Állandó kiállításai nagy sikert arattak. — Zoltán fiam, mint az orosházi múzeum dolgozója sajátította el a muzeológia alapját, és szívta magába a néprajz levegőjét. „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvem „Mi a szép?” című fejezetének alkotója. Múzeumi munkája mellett az ELTE Néprajzi Tanszék levelező hallgatója volt. Sikeres vizsgája után az egyetem nappali tagozatának hallgatója lett. Közben egy évig a Múzeumok Központi Gazdasági Igazgatósága Kiállításrendező Csoportjában mint kiállításrendező dolgozott. Majd elvégezve az egyetemen a néprajzi szakot, a körmendi Rába Múzeum igazgatója lett. Jó szakember vált belőle. Megszervezte és berendezte múzeumát, és 5 magas színvonalú állandó kiállítást készített.

Érdekesen alakult feleségemnek, Nagy Gyuláné Verasztó Erzsébetnek „alkotói” fejlődése. Az elemi iskolában Sass Árpád tanította és a polgári iskolában is szeretett rajzolni. Tanító koromban iskolámban a lányokat kézimunkára oktatta, majd a felnőtteknek kézimunka tanfolyamot is tartott. Élete derekán 13 évig volt múzeumunk dolgozója. Ezen idő alatt sok képzőművészeti kiállítást látott, és a festmények nagy hatással voltak rá. Hatvanadik évén túl meglátogatta a Csorváson élő Csarejs Jánosné naiv festőt. Ott egy virágszendéletet festettek. Az ő képe is jól sikerült. Így kezdődött. Aztán festéket, ecsetet szerzett, és festeni kezdett. Szerencséjére mindenre magának kellett rájönnie. Főleg a környék virágait, virágzó fáit, bokrait figyelte meg, és róluk alkotta színpompás képeit. A lenyugvó nap színei is sokszor megragadták. Kolorista lett. Három-négy évi szárnypróbálgatás után

képei megérttek arra, hogy a közönség elé kerüljenek. Dömötör János és Kerékgyártó István művészettörténészek megtekintették az alkotásait, s mindketten azt állapították meg, hogy 8—10 kép megütné a zsűri mércéjét. E kedvező szakvéleményen felbátorodva néhány képet beadott a megyei amatőr képzőművészek Békésen nyíló kiállítására. A zsűri egy képét bevette.

Múzeumunk elhatározta, hogy egy kiállításon bemutatja az orosházi népi festőket. A kiállítás szervezése és rendezése az én feladatomból volt. Számbavettem a népi festőket és a fafaragókat. Hét festőt és két faragót havonta egyszer rendszeresen meglátogattam, eredeti művek alkotására ösztönöztem őket. A megyei képzőművészeti zsűri kiválogatta a kiállításra kerülő alkotásokat. A jó anyagból szép kiállítást lehetett rendeznem. Feleségem képei is szép sikert arattak. Koszta Rozália festőművésznő, a zsűri elnöke a következőket írta róla a kiállítás emlékkönyvébe: „Meglepetéssel talákoztunk egy olyan finom lírai világgal, amely a képekből áradt felénk a színek nyelvén megszólalva, amely ritka tünemény napjainkban.” Ezen az 1984. évi június 8-án megnyílt kiállításon annyian verődtek össze, hogy nemcsak a megnyitás színhelyén, de a múzeum összes helyiségében, a lépcsőházban is, a szó legszorosabb értelmében szorongtak a látogatók. Lám, a remek kiállítás, a kitűnő rendezvény mindenkoron tömeget mozgat!

Az orosházi önéletíró parasztnők csoportjának figyelemre méltó munkássága csak öregbítette a „Műhely” jó hírét, érdemes volt időt, energiát rájuk pazarolni. Az orosházi múzeum köré verődve 10—12-en írták irányítással az életrajzukat. A „Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán” című könyvem kéziratát 11 paraszttal olvastattam el, és sok kiegészítést kaptam tőlük. Katona Imre egyetemi docens így ír erről: „Alighanem Nagy Gyula alkalmazta elsőnek, de bizonyosan a legkövetkezőekben az ún. paraszti lektorokat: a monográfia egész kéziratát a leghozzáértőbb emberekkel ellenőriztette. E tekintetben mintaszerű munkát végzett, szinte jegyzőkönyvi hűséggel igyekezett rögzíteni a valóságot.” Paraszt-lektoraim rendre önéletírók lettek. Ezek után nagyon izgalmas munka várt rám: a kis csoport vezetése. Elláttam őket visszaemlékezésekkel, életrajzi könyvekkel. Mikor érdeklődésüket jól felcsigáztam, összeállítottam velük a készítendő munkájuk vázlatát. Majd a segítségem legfontosabb része, a folyamatos írás elindítása következett. Ezt nagyon szemléletes példákkal világítottam meg. Mindegyik önéletírónak lehetőséget adtam, hogy egy-két részletet bemutasson írásaiból. Azon nyomban megmondtam őszinte véleményemet, legtöbbször megdicsértem őket. Hamar észrevettem, hogy munkájuk felolvasása a nyilvánosság előtt szárnyakat ad az alkotóknak. Eleinte havonként a múzeumban összeültünk, és meghallgattuk egymást. Később szakembereket: Szabó Ferencet, Csák Gyulát stb. meghívtam a felolvasásukra, akik aztán tanáccsal láttak el bennünket. Az évenkénti egy-egy nagyobb szabású néprajzi est keretében mindig szerepelt 3—4 önéletíró paraszt. Önálló felolvasó délutánt is rendeztünk a zsúfolásig megtelt kultúrház nagytermében, színvonalas kísérőműsorral. A többszáz főnyi közönség lelkes tapsából sokáig merítették erőt. Több újságíró láto-

gatta meg kis csoportunkat, s szerepeltünk többször a televízióban is. Oroszázán kívül még számos helyre meghívtak bennünket, így: Kőszegre, Szentestre és Hódmezővásárhelyre. Jelentős sikert aratott csoport tagjai: Fekete Sándorné, Csizmadia Imre, Györgyi Lajos, Koczka Pál, Csarejs Jánosné, Ujj Istvánné, Szepessy Sándorné, Juhász Nagy Vilmos, Erdős Tóth Sándor, Násztor György és Sín Lajos. Közülük öten be is fejezték írásukat: Fekete Sándorné, Csizmadia Imre, Györgyi Lajos, Koczka Pál és Csarejs Jánosné.

Szerte az országban több helyen készült már önéletírás, de itt egy csoport írja élete folyását. Irányításuk közben kikristályosodott olyan gyakorlati módszer, mely alkalmas arra, hogy egy nagyobb csoportnak is irányt mutasson. Űgy indultunk, hogy nem gondolunk a kéziratok könyv alakban való megjelentetésére. Azonban Csizmadia Imre írása „Pirkadattól delelőig” címmel könyvalakban is megjelent. A könyv nagy sikert aratott, és a folytatása „Delelőtől napnyugtáig” címmel előreláthatóan 1986-ban fog megjelenni. Szepessy Sándorné Fejes Etelka kézírata pedig egy könyvkiadó vállalatnál fekszik. Jómagam is sokat tanultam az önéletíróktól: az orosházi múzeum történetét is jórészt életrajzi megközelítéssel írtam meg.

5. Kiállítások szervezése és rendezése

a) Ezen a területen is sok tapasztalatra tettünk szert

Már az 1950-es évek elején nagy erővel megindult a néprajzi kutatómunka. Elkezdttem a Vásárhelyi-pusztán a hagyományos paraszti gazdálkodás minden csínjának-bínjának felkutatását és összegyűjtését. Az volt a határozott véleményem, hogy a múzeum elsősorban tudományos intézet, és fő feladata a kutatás. Emellett a kutatás, gyűjtés eredményét fel kell használni népünk műveltségének emelésére. Ezt pedig legeredményesebben a színvonalas kiállításokon keresztül lehet elérni. Elhatároztam, hogy a többi múzeum mintájára kiállításokat rendezek, és szélesre nyitjuk a múzeum kapuit a közművelődés és a népi kultúrának a javára.

Köztudomású, hogy az orosházi múzeum mindig helyhiánnyal küzdött, sajnos küzd még ma is, ezért 1953-ban időszaki és vándorkiállítások céljaira újabb helyiségek biztosítását kértem az Orosházi Járási Tanács VB Igazgatási Osztályától. Nevezett hatóság a Termelőszövetkezeti Székház emeleti nagytermét látta célszerűnek számunkra biztosítani. Közöltem az Osztálylyal, hogy ez a megoldás, bármennyire is célszerűnek látszik, nem oldaná meg a múzeum problémáját. Ezt részletesen meg is indokoltam. Majd összefoglalásszerűen ismertettem, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkező helyiség vagy helyiségek felelnének meg:

- a) Központi fekvés, jó megközelítés.
- b) Világos, tágas helyiségek, nagy falfelülettel.
- c) Hosszabb időre szóló használati jog.
- d) A helyiségek lezárhatósága.